

Moeders van de stilte

BIRSEN TAŞPINAR

Moeders van de stilte

Drie vrouwen in een ander land

De Bezige Bij Antwerpen

Voor Pelin, Elif en Hülya

*Voor mijn moeder, de meest krachtige bloem
in mijn leven.*

*Voor mijn vader, die me de kans gaf om
mijn dromen te verwezenlijken.*

Voorwoord

Migratie is van alle tijden, maar vandaag de dag vooral ook van alle volkeren. Iedereen krijgt er op de een of andere manier mee te maken. Vele migratieverhalen doorkruisen onze levens, ofwel doordat er nieuwe mensen in de buurt komen wonen, ofwel doordat we een dierbare vriend moeten uitwijken omdat die andere oorden opzoekt. Misschien bent u zelf de uitkomst van zo'n beweging of zult u uw kinderen in andere landen moeten bezoeken omdat zij hun toekomst ginds opbouwen. Alleen kennen we die verhalen vaak niet van dichtbij of slechts erg gefragmenteerd. Maar ook als we zelf gemigreerd zijn, hebben we behoefte aan verhalen over migratie en hoe die kan verlopen.

Bovendien stellen vele sociologen en psychologen vast dat er geen standaardformule bestaat om je in een nieuw land thuis te voelen. Mensen maken (noodgedwongen of niet) een keuze, maar zijn niet noodzakelijkerwijs voorbereid op de gevolgen van hun keuzes. Het gaat dan vooral over hoe tijd, plaats en context iemands leven kunnen bepalen. Welke dilemma's, handelingen, gedachten, twijfels spelen er? Wat doet heimwee met het probleemoplossende vermogen van

een persoon? Welke rol speelt de fragmentatie van de sociale netwerken? Is het een voordeel of een nadeel om een familie te hebben die verspreid is over heel West-Europa en in je land van herkomst? Hoe lopen de generatielijnen als de familiale netwerken zich in verschillende landen bevinden? Wat verandert migratie aan je persoonlijkheid? Hoe kunnen identiteit en de relatie met de samenleving veranderen na een ingrijpende gebeurtenis? Welke offers moet je brengen voor een humaan bestaan in een ander land? Migreren naar een ander land betekent immers vaak je kapitaal, zowel sociaal, cultureel, historisch als financieel, in het land van herkomst achterlaten.

Naast dat gegeven is migratie veellagig en meerdimensionaal. Mensen kunnen tijdelijk hun toekomst elders opbouwen. Mensen kunnen individueel of met meerdere personen migreren. Mensen kunnen ver of dichtbij migreren. Mensen kunnen in één ruk het land achter zich laten of in fasen migreren: eerst gedeeltelijk en daarna helemaal de stap zetten. Zij kunnen de mogelijkheid openhouden om terug te keren of helemaal niet. Meestal is migratie noodgedwongen: door oorlog, om economische redenen of door natuurrampen. Soms is er ook een positieve reden, zoals een huwelijk of het stichten van een gezin. In ieder geval moet de persoon kunnen omgaan met de afwezigheid van de naaste en de onzekerheid van minder garanties en van faalervaringen. Ons zelfbeeld is voor een groot deel gebaseerd op de oordelen die we aflezen in de ogen van de belangrijkste mensen in ons leven. Dat betekent dat wie migreert een nieuw netwerk moet zien

op te bouwen. Het betekent ook dat wanneer men zich niet herkend, erkend of herinnerd voelt door de ander, dat een bevreemdend effect kan hebben. Wat doe je als er zich iets groots voordoet in je leven, wanneer je niet in je oorspronkelijke biotoop vertoeft, maar duizenden kilometers verder? En wat als je kinderen je binden aan die plek?

Gedurende de vijftien jaar dat ik als psychologe werk, zie ik dagelijks mensen met migratieverhalen. Het is vooral die ervaring die mij ertoe aanzette om dit boek te schrijven. De vragen die mij steeds bezighielden waren: waarin vinden mensen troost? Wat biedt zekerheid, wat maakt gelukkig? Welke afstanden kunnen mensen overbruggen met hun geestelijke vermogens? Welke vaardigheden, kennis en inzichten zijn nodig om hun 'project' te doen slagen? Welke factoren kunnen het opbouwen van een leven elders in de weg staan? Moet men hoogopgeleid zijn? Of is het voldoende om geduldig te zijn?

Als psychologe leer ik van mijn cliënten, van de ene al wat meer dan van de andere. Ik leer van hun levensverhalen, omdat er vaak een combinatie van kwetsbaarheid en sterkte in schuilt. Er zijn verhalen die je aanspreken en waaraan je niet zomaar voorbij kunt gaan. De drie verhalen in dit boek zijn daarvan goede voorbeelden. Stuk voor stuk zijn het portretten van vrouwen van wie ik levenslessen meekreeg. Het zijn echter geen *success stories*, want het gaat over mensen van vlees en bloed, vrouwen die ik anoniem houd om hen te beschermen. Tegelijk gaan de drie verhalen over duizenden andere vrouwen.

Voor een psycholoog is het altijd koorddansen wanneer je de sterktes en de zwaktes van je cliënten moet inschatten. Er is niet één psychologische meetlat om iemands geestelijke kracht te meten, maar de omstandigheden waarin men weet te overleven kunnen wel een idee geven. Niet wat mensen meemaken, maar hoe ze omgaan met een bepaalde situatie omvat vaak de levenskunst. Wat mij bij deze vrouwen het meest treft, zijn de moed en de gedrevenheid om iets aan hun situatie te veranderen. Wat doet migratie met hun sterkte en zwakte? Waar putten zij kracht uit? Wat biedt hun troost? Wat zijn hun overlevingsmechanismen? Hun zelfbeeld en hun kijk op de omgeving? Over welke onderhandelingsvaardigheden beschikken ze om een evenwicht te vinden tussen hun eigen keuze en de invloed van de omgeving?

De psychoanalyticus Carl Gustav Jung was er een voorstander van om de taal en de innerlijke wereld van de cliënt te erkennen. De taal waarin emoties als pijn, verdriet, blijdschap worden geuit, heeft vaak een eigen karakter: een eigen ritme, kleur en intensiteit. Het is voor een psycholoog zaak om die zo goed mogelijk te ontcijferen en de eigenheid te ontdekken om de betekenissen goed te begrijpen. Cultuur speelt daarin ontegensprekelijk een sterke rol. De uitdaging bij deze drie vrouwen was dan ook om hun ervaringen in een taal om te zetten die dicht bij hun eigen verhalen aansloot. Ik ben zo trouw mogelijk gebleven aan hun perspectieven. Alleen op die manier kunnen we bepaalde realiteiten uit de schaduw halen. Daarom deed ik in *Moeders van de stilte* een beroep op metaforen.

Dit boek is tegelijk ook een zoektocht naar het onder woorden brengen van verhalen. Nieuwe contexten vragen om een nieuwe taalcontext. De verhalen werden in het Turks verteld. Ik schreef in het Nederlands. Migratie kan zo ingrijpend zijn in het leven van mensen, dat de taal ook mee kan veranderen. Soms moeten we op zoek gaan naar een nieuwe taal om die realiteit betekenis te kunnen geven. Want die verhalen confronteren ons met realiteiten van ‘verschil’ en ‘gelijkenis’. Persoonlijk zie ik het als een van mijn maatschappelijke taken als psychologe: waar nodig cliënten helpen zich te verbinden met, te onderhandelen en keuzes te maken binnen de nieuwe realiteiten waarmee ze geconfronteerd worden. Hoewel ik me ervan bewust ben dat niet iedere psycholoog die visie zal delen. Tenslotte ben ik zelf een dochter van migratie. Nederlands is mijn ‘adoptietaal’, die ik me op latere leeftijd toegeëigend heb en die ik op school leerde. Het Turks, mijn moedertaal, waarin ik heb leren spreken, lopen en liefhebben, is mijn emotionele taal. Dit boek is een huwelijk tussen die twee talen, zoals twee armen van één rivier.

Onmogelijkheden hebben vaak geen naam. Dit zijn een voor een verhalen waar ik zelf als psychologe stil van werd. Samen met de drie vrouwen zocht ik naar een verwoording van die werelden. Alle onbeantwoorde vragen, gesloten deuren, de onuitgesproken woorden, de stille boodschappen, de onoverbrugbare belemmeringen op hun weg, de onbeantwoorde liefde en de ondraaglijke lasten zijn enkele van de thema’s die deze vrouwen bezighielden.

Heel wat verhalen van mensen sterven een stille dood. Vaak zijn hulpverleners de enige getuigen van ervaringen, gevoelens en gedachten van personen. *Moeders van de stilte* doorbreekt de betekenisvolle en veelzijdige stilte in het leven van vrouwen die in een ander land het beste willen maken van hun leven. Dit boek omschrijft geen therapeutisch proces, maar bevat drie levensverhalen, geschreven met de pen van de psychologe. Tijdens diepte-interviews luisterde ik naar hun verhalen en herschreef die vanuit mijn ervaring met migratie. Het is een verhalenbundel die de onzichtbare realiteiten, die zich in de innerlijke wereld van deze vrouwen afspelen, wil weergeven. Het is die dynamiek van de stilte, die betekenisvol en rijk is, maar die al te vaak aan ons voorbijgaat. Deze verhalen zijn verteld om onbekende fenomenen en dimensies die onderbelicht of slechts gedeeltelijk bekend zijn te uiten, in verband met vrouwen, migratie en heimwee. Mijn hoop is dat ook de verhalen, verteld vanuit het perspectief van de vrouwen zelf, tot hun recht kunnen komen. De lezer is de stille getuige van deze verhalen, die om erkenning en een stem vragen.

Wellicht zal de lezer meer vragen tegenkomen dan antwoorden. Die vragen geven misschien het best weer wat deze vrouwen doormaakten. Want ook als psychologe sta je soms met verbazing te kijken naar het leven van mensen. En dan komen er vaak nieuwe kwesties naar boven waarover je nooit eerder nadacht. Misschien is het zaak om de juiste vragen te stellen in plaats van antwoorden te vinden. Som-

mige van de vragen zijn tegelijk ook mijn bedenkingen als psycholoog, maar vooral als mens.

Wanneer de psycholoog luistert naar een verhaal, vindt er in hem of haar vaak een interne dialoog plaats; de associaties, beelden, gedachten, de gevoelens, gevoeligheden, vooroordelen, kortom een interne stroom van ideeën die opgeroepen worden. Volgens Thomas Fondelli en Hubert Hermans luistert een therapeut altijd vanuit een bepaalde achtergrond, een bepaalde bedoeling, met gevoeligheden en blinde vlekken. In de verhalen van de vrouwen zal de lezer de innerlijke stem van de psychologe horen doorklinken. Bij momenten beleefde ook ik delen van mijn eigen leven in de gedachten van de vrouwen.

De verschillende stemmen binnen in mij: de psychologe, de antropologe, de vrouw, het kind van de Turks-Vlaamse migratie, het kind van de bergen, de Vlaams-Belgische burger maken allemaal deel uit van het meerstemmige koor, dat zich innerlijk in heel wat gesprekken aan mij manifesteert. Soms zijn ze met enkele, soms lijkt het een heel orkest. Sommige slaan een hoge toon aan, andere moet ik een plaats zien te geven, omdat ze anders in het geheel verloren raken. Ook ik stel me vragen over wat hedendaags feminisme inhoudt in deze multiculturele samenleving, waar het klassenprobleem minimaal lijkt te spelen. Ook ik vraag me af wat het effect van migratie zal zijn op de komende generaties. Ook ik stel me de vraag wat troost in situaties van onmenselijk leed. Wat veroorzaakt angst en verdriet in tijden van migratie? Troost, hoop en rust lijken misschien de meest een-

voudige woorden, maar zijn dat, in sommige omstandigheden – althans voor deze vrouwen – allerminst.

Moeders van de stilte heb ik in Turkije geschreven, omdat ik de roots van de drie vrouwen beter wilde leren kennen en een deel van de interviews in hun biotoop plaatsvond. Ik vond het belangrijk om de vrouwen tot in hun geboortedorp te volgen om een beter beeld te krijgen van hun binnenwereld, hun twijfels en hun kracht. Een omgekeerde migratie zorgde er ook voor dat ik me meer bewust werd van de meerlagigheid van migratie. Het schrijfproces viel bovendien midden in een tumultueuze periode in Turkije. Het Gezipark in Istanboel was lange tijd het schouwtooneel van confrontaties tussen actievoerders en de politie. Terwijl een deel van de Turkse samenleving worstelde met de verschillende stemmen die zich wilden laten horen, zat ik midden in het schrijfproces van het boek over deze drie vrouwen, die hetzelfde deden. Dat zorgde ervoor dat ik de meerlagigheid van de Turkse samenleving zag terugkomen in het leven van de vrouwen over wie ik schreef.

In Moeders van de stilte zijn woorden op zoek naar een toekomst. Andere woorden brengen ons rechtstreeks naar de trein van het verleden. Sommige woorden zijn zelfverzekerd en zoeken naar een mond om uitgesproken te worden. Sommige woorden zijn verlegen en wachten op hun meester om uitgesproken te worden. Sommige woorden lopen weg van zichzelf, omdat ze het beu zijn om steeds dezelfde lading over zich heen te krijgen, om zich steeds te verantwoorden, om onzichtbaar te zijn. Welke

realiteiten kunnen (nog) niet in woorden omgezet worden? Sommige woorden hebben een hele kolonie achter zich en banen zich een weg in de immense ruimte die de stem beet. Alle samen vormen ze de moeders van de stilte. Zeker is dat ze allemaal op zoek zijn naar hoop, op zoek naar een beter leven, ver van de onzekere stilte waarin ze veel te lang vertoefden.

Istanboel, september 2013

Twee helften
van een appel

Een doodgewone herfstavond. De bladeren toonden zich in de hevigste tinten. De sprekende kleuren lieten Pelin niet los. Ze deden denken aan de simpele schoonheid van het leven. Terwijl ze naar het televisienieuws keek, trok de kilo appels in beeld haar aandacht. ‘...Een vrouw krijgt vijf maanden cel, omdat ze een kilo appels gestolen heeft...’

‘Een kilo appels is vijf maanden waard, drie gezinsleden zijn er drie waard!’ Ze bleef de zin herhalen, zoals een mantra. Maar in tegenstelling tot wat een mantra beoogt, werd ze hoe langer hoe onrustiger. Ze stond op en zette de tv uit. Cijfers zijn cijfers en zijn niet te vergelijken met mensen, dacht ze. Maar dat stelde haar niet gerust. Ze had net gegeten met haar dochter Tülay, en terwijl ze de borden afruimde, gingen haar gedachten terug naar de appels. Wanneer het etenstijd was, namen Pelin en haar dochter hun borden en gingen ze ergens in het huis apart zitten. Sinds de gebeurtenissen aten zij niet meer aan dezelfde tafel. De tafel herinnerde hen aan de gezellige momenten. Gemis is een pijn die alles opeet. Maar het is tegelijk ook een weerspiegeling van wat is geweest en wat mooi was. Op de bank voor de tv of in de kamer voor de pc, met de nodige afleiding was het voor hen comfortabeler. Sinds ze have en goed hadden verloren, was er heel wat veranderd in hun leven. Ze hadden nog niet de tijd gehad om daarbij stil te staan. Elke dag beseften ze druppelsgewijs wat ze hadden moeten

afgeven sinds die wrede nacht. Die nacht, die de donkerste, de koudste en de meest duistere van alle nachten was.

Pelin ging een douche nemen om het gepieker over de appels weg te spoelen. Dat deed ze wel vaker de laatste tijd, het was het enige wat haar wat tot bedaren bracht. De hele avond en nacht hield de gedachte haar in bedwang. ‘Een kilo appels is vijf maanden waard, drie gezinsleden zijn er drie waard!’ Was het leven van mensen werkelijk in zo’n simpele rekensom om te zetten? Wat is rechtvaardigheid en wanneer wordt iemand werkelijk gestraft voor zijn daden? Hoeveel mensen moesten er sneuvelen vooraleer een dader zijn hele leven gestraft werd? Ze kon de slaap niet vatten. Dan maar opstaan, dacht ze bij zichzelf. Het had geen zin om de bewaker van de nacht te zijn. In een mum van tijd stond ze voor haar minilaptop, die ze samen met haar dochter gebruikte en die daarom op de overloop op een tafel stond.

Zodra ze aan de tafel zat, ging het razendsnel. Alles leek zich in dat moment te verzamelen. Terwijl ze haar naam onder de brief in het Turks schreef, wist ze bijna met zekerheid dat ze die de volgende ochtend zou posten. De brief was gericht aan de premier van Turkije en vatte haar gevoelens sinds de gebeurtenissen samen:

Ik heb nooit de keuze gemaakt om te migreren. Ik ben hier geboren. Sommigen van mijn generatiegenoten zijn net zoals een pakje hierheen gebracht. We hebben ons best gedaan om mee te bouwen aan de economie van België. Ik heb mijn plichten

vervuld, maar zodra het over rechten ging... kon ik het vergeten. Tweederangsburgerschap blijft pijnlijk.

Er wordt ongestraft met onze levens gespeeld en er is geen rechtssysteem dat dat kan rechtzetten of dat ons kan beschermen. Door die onrechtvaardigheid is ons eigengevoel afgepakt en zijn er minderwaardigheidsgevoelens in de plaats gekomen. Horen of zien jullie dat niet?

Waar zijn jullie? Bestaan wij voor jullie als burgers? Of hebben jullie ons gewoon aan ons lot overgelaten? Hebben jullie ons achtergelaten op de migratiewegen?

Waar zijn jullie? Waar is het gerecht voor mensen die 'anders' zijn? Ik voel me niet beschermd. Ik heb het gevoel dat ik in de kou sta. Heb ik eigenlijk een land? Heb ik rechten? En zijn onze levens zo goedkoop dan? Kunnen onze levens dan niet gegarandeerd worden?

Wat met de zware arbeid waarmee onze vaders de economie van Europa hebben helpen opbouwen en waaraan ze hun lichaam hebben opgeofferd? De vele Abmets en de vele Kadirs, de vele arbeidsongelukken, die zich maar bleven voordoen en waardoor vele weeskinderen achterbleven? De verloren mannen? De verloren jeugd?

Ik eis rechtvaardigheid voor vijftig jaar migratie. Ik eis in naam van de vorige en volgende generaties dat recht geschiedt.

Getekend, Pelin

